

АВІФАУНІСТИЧНІ ЗНАХІДКИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

В.В. Бучко, І.В. Скільський, І.С. Школьний

Avifaunistic finds in Chernivtsi region. - V.V. Buchko, I.V. Skilsky, I.S. Shkolny. - Berkut. 5 (2). 1996. - Data about 14 species collected in 1995-1996 are presented.

Key words: Chernivtsi region, fauna, distribution.

Великий баклан (*Phalacrocorax carbo*). 18.10.1996 р. 2 особини пролетіли над руслом р. Прут вниз за течією поблизу с. Магала Новоселицького району.

Шилохвіст (*Anas acuta*). Зграйку з 6 самців і самки виявлено на заболоченому дні зневодненого ставка 9.05.1996 р. в околицях с. Костичани Новоселицького району.

Гоголь (*Bucephala clangula*). До останнього часу в зимовий період у межах області не спостерігався. У 1995 р. 11.12 на р. Прут в м. Чернівці відмічено 8 самок, 22.12 — самку в м. Чернівці та зграйку з самця і 3 самок. біля с. Остриця Герцаївського району.

Крем'яшник (*Arenaria interpres*). 19.09.1996 р. один птах спостерігався на відстійниках одного з підприємств в околицях с. Магала Новоселицького району.

Великий уліт (*Tringa nebularia*). У 1996 р. 20.07 ввечері один птах відмічений над р. Прут в околицях с. Магала. 11, 17 і 30.08 виявлено відповідно 6, 9 та 5 особин на відстійниках та р. Прут поблизу с. Магала. 15.09 2 куликів спостерігали тут же на мілководді Прута.

Щоголь (*T. erythropus*). 30.08.1996 р. спостерігалась одна особина на р. Прут біля с. Магала.

Круглодзьобий плавунець (*Phalaropus lobatus*). 30.08.1996 р. 3 птахи виявлені на відстійниках біля с. Магала.

Кулик-горобець (*Calidris minuta*). 15, 19 і 27.09.1996 р. на цих же відстійниках спостерігали відповідно 12, 85 (46+14+25) та 8 птахів.

Червоноволик (*C. ferruginea*). 30.08.1996 р. бачили 3 особин на Пруті поблизу с. Магала, а 15.09.1996 р. — 4 на відстійниках біля цього села.

Чорноволик (*C. alpina*). На відстійниках біля

с. Магала 15.09.1996 р. спостерігали 3 птахів, 27.09.1996 р. — 4.

Жовтоногий мартин (*Larus cachimans*). 4.07.1996 р. один дорослий птах тримався у зграї сріблястих мартинів (*L. argentatus*) на мілководді Дністра в околицях с. Коновка Кельменецького району.

Зелена бджолоїдка (*Merops superciliosus*). 9.08.1996 р. 3 особини виявлені у зграї звичайної бджолоїдки (*Merops apiaster*) біля м. Новодністровська Сокирянського району. Птахи летіли вздовж лівого берега Дністра. Це перше спостереження зеленої бджолоїдки у межах Західної України.

Білоспиний дятел (*Dendrocopos leucotos*). Самку спостерігали в долині р. Прут у м. Чернівці 22.12.1995 р.

Чорноголова плиска (*Motacilla feldegg*). За даними М.І. Головушкіна (1986), 12.05.1976 р. 5 самців спостерігалися північніше с. Недобоївці Хотинського району. Деякі з них токували. ми виявили територіальну пару 6.05.1995 р. на березі оз. Джулин в околицях с. Ширівці Хотинського району (це неподалік від зазначеного вище пункту). Птахи шукали поживу на місці випаленого очерету. Очевидно, в цій місцевості гніздяться принаймі з середини 1970-х рр. як мінімум кілька пар чорноголової плиски.

ЛІТЕРАТУРА

Головушкін М.І. (1986): Новые находки черноголовой и желтоголовой трясогузок на Украине. - Вестн. зоологии. 1: 86.

Україна (Ukraine),
284000, Івано-Франківська обл.,
м. Галич, вул. І. Франка, 1,
Національний заповідник "Давній Галич".
В.В.Бучко.

© В.В. Бучко, І.В. Скільський, І.С. Школьний, 1996

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ НАСИЖИВАНИЯ У ПЛАСТИНЧАТОКЛЮВЫХ

С.А. Лопарев

Some peculiarities of hatching in *Anseriformes*. - S.A. Loparev. - Berkut. 5 (2). 1996. - Hatching of eggs with the help of palamas in domestic geese (the kuban stock) is described.

Key words: ethology, hatching, goose, palama.

Инкубация яиц у подавляющего большинства птиц, производимая способом насиживания, явля-

ется одной из интереснейших, в смысле поведенческих аспектов, проблемой прикладной орнитоло-

© С.А. Лопарев, 1996

гии. Собственно инкубацией, ее параметрами и особенностями занимается также эмбриология и зоотехния домашних птиц. Важным является этот раздел и при разработке режимов инкубации диких видов в неволе.

В основном передача тепла насиживающей птицей кладке происходит через развитое в период насиживания наседное пятно. Хотя наличие, топография и значение наседных пятен было известно давно (Дементьев, 1940), только в последнее время выявлены сложные физиологические механизмы, приводящие к его появлению и происходящие в процессе насиживания (Виноградова и др., 1976; Ильичев, 1982; Флинт, 1986). Многие орнитологи и сейчас четко не отделяют процессы насиживания и инкубации. В литературе сложно найти данные о наличии наседного пятна самцов некоторых видов или вообще наличии наседных пятен у ряда групп, например, пеликанов, фаэтонов, что в общем понятно, учитывая относительную кратковременность существования наседных пятен и сложность добычи птиц в соответствующем состоянии. В то же время давно известно отсутствие наседных пятен у представителей гусеобразных, причем в литературе всегда добавляется, что взамен них на брюхе у самок к моменту откладки яиц отрастает длинный густой слабосидящий в коже пух, которым затем выстилается гнездо. Однако согласно данным как по диким, так и по одомашненным формам, режимы инкубации гусей (*Anserinae*) и уток (*Anas*, *Cairina*) существенно не отличаются по температурным параметрам от птиц, имеющих классическое наседное пятно (Рольник, 1968).

На подобные соображения автора натолкнули наблюдения за поведением при насиживании домашних гусей кубанской породы (сложные гибриды одомашненных форм *Anser anser* и *A. cygnoides*). Садясь на гнездо, самка сначала делала типичные движения садящейся на яйца птицы, как бы раздвигая оперение груди и брюха и открывая наседное пятно. Но при этом контакта яиц с кожей птицы не происходило, так как несмотря на интенсивное выщипывание пуха, кожа здесь не оголяется и кроме того, остается покрытой довольно густым оперением. Межгрудная аптерия у гусей и уток очень узкая. Выщипанный пух используется в гнезде, создавая его боковые стенки, но не дно, на что указывают и авторы, работавшие с дикими видами (Герасимова, 1960; Флинт и др., 1986). Гуси, за которыми проводились наблюдения, были крайне доверчивы к человеку и позволяли не только дотрагиваться до оперения, но и оставались на гнезде при проверке его содержимого. Именно в этой ситуации было отмечено, что как минимум самка греет яйца, обхватив их перепонками лап. Лапы при этом были горячими. Дальнейшие наблюдения показали, что при кладке из 8 яиц самка регулярно меняет те, которые греет лапами на другие, бо-

лее прохладные, находящиеся под грудью и хвостом. Внешне это выглядит как обычное переворачивание яиц в гнезде у птиц, обладающих наседным пятном. Весьма любопытно в этой связи, что посторонним людям самка не давала до себя дотрагиваться, а если и не сходила с гнезда, то находилась в довольно напряженной позе, при которой лапы опираются на дно гнезда. Такая степень доверия к людям, пусть даже к некоторым, крайне редкое явление даже среди домашней птицы. Еще сложнее увидеть механизм насиживания в естественных условиях.

Насиживание перепонками лап известно у олуш (сем. *Sulidae*), и для них подчеркивается отсутствие наседных пятен (Карташев, 1974; Галушин и др., 1991), но у этих птиц короткое, плотно прилегающее оперение и насиживание лапами видно со стороны. По личному сообщению А.Н. Майстренко, в Киевском зоопарке пеликаны при насиживании тоже пользовались перепонками лап. Совместное участие в передаче тепла яйцу лап и небольшого наседного пятна известно у чистиковых. Возможно, это не такое уж редкое явление среди птиц.

Предпосылками к подобному поведению могут служить два момента: виды и группы, не имеющие выраженных аптерий и имеющие кожистые перепонки лап широко пользуются ими для отведения излишнего тепла, например, в летнее время чайки часто летают, выставив одну или обе лапы из оперения и даже иногда слегка разворачивают перепонки. Зимой такого никогда не наблюдается. Резко повышалась температура лап у гусей и уток, перевозимых в жаркое время. С другой стороны, в период инкубации птица ощущает себя и кладку в качестве единой системы, температуру которой организм стремится удержать на заданном уровне с помощью тех же систем термостатирования, которыми пользуется самка (Jones, 1971; Drent, 1973; Vleck, 1981, цит. по: Дольник, 1995).

Данное наблюдение, будучи единичным, пока ничего не доказывает, но должно заставить по-новому взглянуть на насиживание у гусеобразных и, возможно, некоторых других групп, и требует, естественно, подтверждения наблюдениями в природе.

ЛИТЕРАТУРА

- Виноградова Н.В., Дольник В.Р., Ефремов В.Д., Паевский В.А. (1976): Определение пола и возраста воробьиных птиц фауны СССР. М.: Наука. 1-190.
- Герасимова Т.Д., Баранова З.М. (1960): Экология обыкновенной гаги (*Somateria molissima* L.) в Кандалакшском заповеднике. - Тр. Кандалакшского гос. зап. Мурманское кн. изд. 3: 8-91.
- Дементьев Г.П. (1940): Руководство по зоологии. 6. Птицы. М.-Л.: АН СССР. 1-856.
- Дольник В.Р. (1995): Ресурсы энергии и времени у птиц в природе. СПб: Наука. 1-360.
- Ильичев В.Д., Карташев Н.Н., Шилов И.А. (1982): Общая орнитология. - М.: Высшая школа. 1-464.

- Карташев Н.Н. (1974): Систематика птиц. - М.: Высшая школа. 1-368.
- Рольник В.В. (1968): Биология эмбрионального развития птиц. Л.: Наука. 1-424.
- Флинт В.Е., Габузов О.С., Сорокин А.Г., Пономарева Т.С. (1986): Разведение редких видов птиц. М.: Агропромиздат. 1-206.

Украина (Ukraine),
252040, г. Киев,
ул. Васильковская, 8, кв. 203.
С.А. Лопарев.

ГНІЗДУВАННЯ ЛЕБЕДЯ-ШИПУНА НА р. КАГАМЛИК У ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Ю.Ф. Роговий

Breeding of the Mute Swan on the Kagamlyk river in Poltava region. - Yu.F. Rogovyi. - Berkut. 5 (2). 1996. - The Kagamlyk river is a left tributary of the Dnieper. The first information about the Mute Swan on this river has been obtained in 1970-1971. These were single birds, they didn't breed. The first breeding pair was discovered in 1991. The present number of the Mute Swan on the Kagamlyk river is 3-4 pairs. The mean brood size is 6,5 (1992-1996, n = 6). 11.11.1995 a female with the blue neck ring 1A12 was observed near the village of Opryshki (49.29 N, 33.10 E). This bird has been ringed in Arkhangelsk region of Russia (68.15 N, 53.35 E).

Key words: Mute Swan, Poltava region, distribution, breeding, number, migration.

Р. Кагамлик — ліва притока Дніпра, довжина її до 60 км, протікає територією Глобинського та Кременчуцького районів. Останнім часом річка практично перетворена на систему ставків, озер і боліт.

Лебеді-шипуні (*Cygnus olor*) на р. Кагамлик весною і влітку були відмічені ще в 1970–1971 рр. Це були одинокі птахи, які не приступали до гніздування. Судячи з їх поведінки, це могли бути лебеді з якоїсь напівдомашньої групи. Вони підпливали до людей, брали їжу з рук. У цей час ще не було повідомлень про гніздування шипунів десь поблизу.

Для Сульської затоки Кременчуцького водосховища у 1981 р. цих лебедів відмічали як бродячих птахів (Клестов, 1991). Гніздування пари тут виявлене лише у 1983 р. (Лысенко, 1991). Гніздуючі птахи відмічалися також на ставках рибгоспу, розташованого дещо нижче Сульської затоки.

Достовірні відомості про гніздування лебедя-шипуну на р. Кагамлик вперше одержані нами у 1991 р. Птахи оселилися біля с. Устимівка Глобинського району. Починаючи з цього року, лебеді регулярно гніздяться на річці, чисельність їх становить 3–4 пари.

Про використання долини р. Кагамлик під час осінньої міграції шипунами з віддалених північних популяцій свідчить зустріч 11.11.1995 р. біля с. Опришки Глобинського району самки з синім нашійником 1A12. На ополонці площею до 100 м² тут трималася пара лебедів, які були виявлені мисливцями (І.О. Гудим, особисте повідомлення). Завдяки Центру кільцювання Росії вдалося встановити, що цього птаха за кільцював датський орнітолог Pelle Andersen-Harild 15.08.1992 р. в Архангельській області в дельті Печори (Коровінська губа). Координати місця кільцювання і зустрічі відповідно: 68.15 N, 53.35 E — 49.22 N, 33.10 E. На час кільцювання вік птаха визначався як “більше

3 років”. Відстань від місця кільцювання до місця зустрічі — 2380 км.

Фенологія міграцій лебедів-шипунів на р. Кагамлик наведена в таблиці. Середня дата прильоту за 14 років — 21.03, останнього спостереження — 30.10. Весною відмічалися зграї лебедів, які наховували по 8–11 птахів. Восени мігруючі шипуні з'являються на Кагамлиці вже в кінці серпня — на початку вересня. Так, 28.08.1996 р. вниз по річці пролетіла зграя з 6 дорослих птахів.

Зустрічі лебедів-шипунів у січні-лютому свідчать про можливість зимівлі їх у сприятливі роки на незамерзаючих ділянках Дніпра та навколишніх водойм. 24.01.1990 р. спостерігали 7 птахів, які пролетіли в бік Дніпра. 15.02 цього ж року бачили 8 птахів.

У 1996 р. на 10-км ділянці річки від с. Опришки до с. Бабичівка Глобинського району загніздилися 3 пари лебедів-шипунів. Віддаль між гніздами 3 та 7 км. У цьому році пара біля с. Опришки мала 6 пташенят, с. Пирого — 6, с. Устимівка — 8. Раніше поблизу с. Пирого відмічалася 5 пташенят у 1992 р., 6 — у

Фенологія міграцій лебедя-шипуну на р. Кагамлик
Phenology of migrations of the Mute Swan on the Kagamlyk river

Рік Year	Приліт Arrival	Ост. спостер. Last observ.
1983	31.03	21.09
1984	20.03	30.10
1985	20.04	-
1986	30.03	-
1987	20.04	-
1988	23.03	20.09
1989	7.03	3.11
1990	12.03	2.12
1991	16.03	3.11
1992	11.03	25.10
1993	10.03	13.11
1994	11.03	13.11
1995	17.02	18.11
1996	31.03	-